

ŠIUOLAIKINIO PILIETIŠKUMO BEIEŠKANT

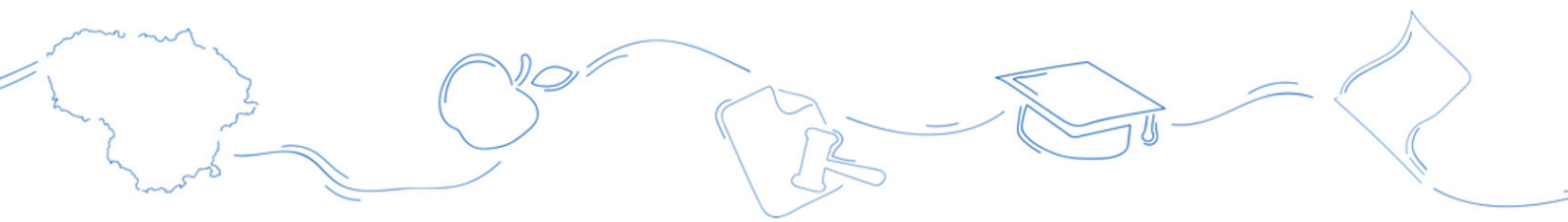
Ką reiškia pilietiškumas moderniam pasaulyje ir kokie tinkamiausi metodai jį ugdyti? Kuo skiriasi tautiškumas ir pilietiškumas? Kaip pilietiškumą supranta skirtingos kartos? Atsakymų į šiuos ir daugelį kitų klausimų daugiau nei 40 Lietuvos mokytojų, bendrojo ugdymo įstaigų vadovų, nevyriausybinių organizacijų atstovų bei neformaliojo švietimo teikėjų ieškojo gegužės mėnesį vykusių webinarų metu. Norvegijos, Ukrainos ir Lietuvos švietimo ekspertai, nevyriausybinių organizacijų atstovai pristatė metodus ir būdus, kaip integruoti bendrąsias pilietiškumo kompetencijas į ugdymo procesą ir vertinti pilietiškumo ugdymo pasiekimus.

Keturių webinarų ciklą „Sąmoningo pilietiškumo ir bendrųjų kompetencijų ugdymas mokykloje ir už jos ribų“ organizavo [Nacionalinis švietimo NVO tinklas](#) kartu su [Europos Vergelando centru](#), [Europos namais](#) ir [Pasaulio piliečių akademija](#), įgyvendinant Aktyvių piliečių fondo remiamą projektą „[Švietimas po NVO didinamuoju stiklu](#)“.

Pateikiame trumpą apžvalgą apie webinaruose išsakytas mintis.

150 metų pilietiškumo ugdymo Norvegijoje

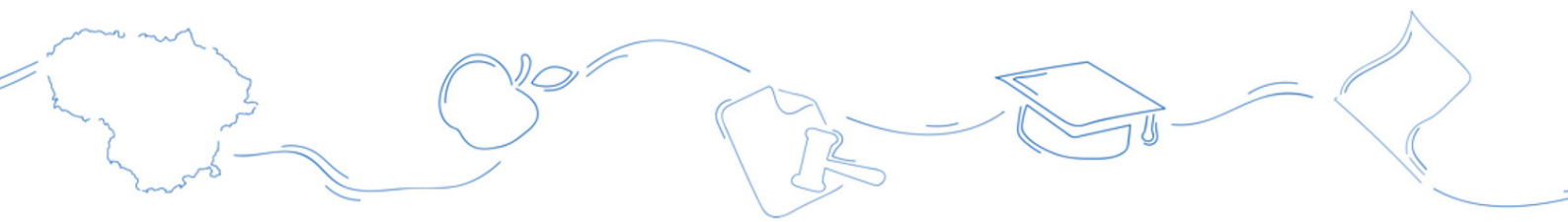
Norvegija laikoma viena tvirčiausių demokratijų pasaulyje: įvairių tarptautinių reitingų ([Freedom House](#) ar [The Economist Intelligence Unit](#)) duomenimis, šalis pirmauja pagal pilietinių laisvių, politinės kultūros, valdžios atskaitingumo ir panašius kriterijus. Ekspertų nuomone, viena iš šios sėkmės priežasčių yra šalyje gerai veikianti pilietiškumo ugdymo sistema.

Anders Granås Kjølseth, OsloMet Universiteto pedagogų rengimo fakulteto docentas, pastebi, kad Norvegijos tautinis atgimimas ir pasipriešinimo judėjimai (nepriklausomybės nuo Danijos paskelbimas 1814 m., atsikyrimas nuo Švedijos 1905 m. ir kova su nacistinės Vokietijos okupantais) buvo glaudžiai susiję su demokratiškosios principų įsitvirtinimu šalyje. Todėl vaikų ir jaunimo pilietiškumo ugdymas, vykdomas net nuo 1860 m., jau seniai tapo svarbia ir savaime suprantama tradicija mokyklose.

Naujose Norvegijos bendrojo ugdymo programose demokratijos ir pilietiškumo temos yra integruojamos į kitus mokomuosius dalykus, o mokyklos pačios sprendžia, kaip tai įgyvendinti vadovaujantis trimis pagrindiniais tarpusavyje susijusiais principais. Šiais principais taip pat vadovaujama rengiant mokytojus:

- **Švietimas apie demokratiją.** Siekiama ugdyti vaikų demokratinės kompetencijas, jie supažindinami su demokratijos sistemos pagrindais, pvz., kaip veikia parlamentas ar kitos valdžios institucijos ir kaip galima joms daryti įtaką.
- **Švietimas demokratijai.** Mokoma, kodėl svarbu ir kaip dalyvauti visuomeniniuose ir politiniuose procesuose, mokiniams sudaromos sąlygos laisvai diskutuoti ir pateikti jų nuomonę pagrindžiančius argumentus. Šio principo tikslas – vaikus išmokyti gerbti įvairius požiūrius, suprasti, kad žmonės apie tuos pačius dalykus turi skirtingą nuomonę.
- **Švietimas per demokratiją.** Mokiniai mokosi dalyvavimo pilietiniuose procesuose įsitraukdami į klases ir moksleivių tarybos veiklas ar kandidatuodami ir balsuodami rinkimuose į jos organus. Čia svarbi ir bendra mokyklos aplinka/kultūra. Ji turi būti grindžiama demokratijos ir žmogaus teisių principais.

Anot Anders, nepaisant gerų pilietiškumo ugdymo rezultatų Norvegijoje, mokyklos kasdien susiduria su naujais iššūkiais. Pavyzdžiui, mokyklose daug dėmesio skiriama institucionalizuotai demokratijai (valdymo ir balsavimo sistemos, pagrindiniai institutai) ir trūksta informacijos apie kitas dalyvavimo formas. Taip pat ryškėja įsitraukimo atotrūkis priklausomai nuo moksleivių lyties, socialinės ir ekonominės padėties.

„Neturime siekti, kad vaikai kuo daugiau mokytųsi ir sužinotų viską apie valdžios institucijas. Reikia padėti jaunimui patikėti, kad jie gali daug ką pakeisti, kad jų nuomonė yra svarbi ir kad būtina ją išsakyti“, – teigia Anders.

Docento nuomone, ugdant pilietiškumą, mokytojai turėtų nuolat sau užduoti klausimus, kaip antai:

- **Kokios demokratijos mokome vaikus?** Kas svarbiau: suteikti kuo daugiau žinių apie rinkimus ir valdžios institucijas ar skatinti vaikus dalyvauti viešose diskusijose? Ar pilietiškumo ugdymo tikslas yra auginti tik rinkėjus ar aktyvius bendruomenių narius?
- **Kas yra politiškas?** Nors dauguma jaunimo mano esant nepolitiški, nedalyvaujantys politikoje, tačiau juos domina įvairūs socialiniai klausimai. Tad reikia jiems padėti įžvelgti svarbias problemas kasdienėje aplinkoje ir suprasti, kaip jie gali daryti įtaką priimant politinius sprendimus joms spręsti.
- **Kas yra politinis/demokratinis dalyvavimas?** Jaunimo dalyvavimas tradicinėje politikoje (balsavimas, narystė partijose ar profesinėse sąjungose) mažėja. Ar tai tikrai problema? O gal atsiranda naujų dalyvavimo formų, tokių kaip socialiniai tinklai, klimato kaitos aktyvizmas, kurios gali padėti ugdyti pilietiškumą?

- *Kaip aktualizuoti kasdienę jaunimo patirtį, kad teorija nebūtų nutolusi nuo gyvenimo?* Ieškoti būdų ir priemonių padėti jaunimui suvokti kasdienio gyvenimo patirtis pilietinėje ir socialinėje perspektyvoje.

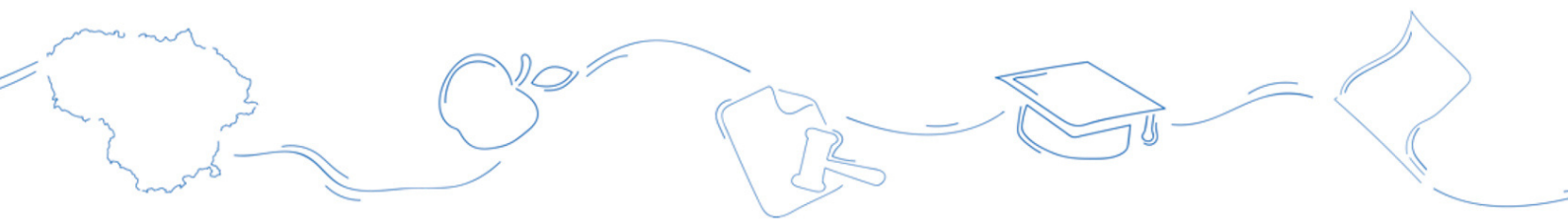
Žiūrėti [video](#) ir [prezentaciją](#).

Pilietiškumo ugdymas be pažymių

Švietimo, mokslo ir sporto viceministras Ramūnas Skaudžius mano, kad pilietiškumo ugdymas yra horizontalus, todėl turi būti vykdomas įvairiomis formomis, integruojant pilietiškumą į kitus mokomuosius dalykus. Pavyzdžiui, chemijos pamokose galima kalbėti apie atsakingą vartojimą, rūšiavimą, saugų pavojingų medžiagų ar medikamentų utilizavimą. Tačiau tam būtina sukurti mokymo modulius, kurie padėtų išplėsti pilietiškumo sąvoką.

Anot viceministro, pagrindinis tikslas yra pilietiškumo ugdymą padaryti natūraliu dalyku, kurio mokomasi ne tik pamokose, bet ir po jų: „Svarbu, kad pilietiškumas nebūtų tik deklaratyvus, o mokytojas taptų gyvu pavyzdžiu. Dabartinis pilietiškumo dalyko modulis yra geriausiai prigijęs tose mokyklose, kuriose dirba aktyvūs mokytojai“.

Todėl vienas pagrindinių gero pilietiškumo ugdymo garantų – mokytojų pasiruošimas ir sugebėjimas perteikti žinias. Jie turi būti pilietiškumo pavyzdžiais tiek savo veiksmais, tiek išsakant poziciją įvairiais klausimais.

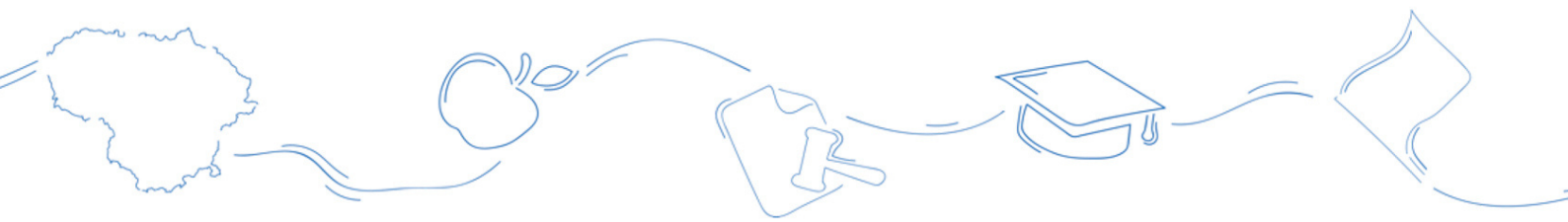
„Ugdant pilietiškumą nereikėtų galvoti tik apie pažymius, – teigia R. Skardžius. – Siekiame virsmo, kad kiekvienas mokytojas priimtų iššūkį mokytis ir tobulėti visą gyvenimą. Būtina stiprinti mokytojų ir mokyklų administracijos kompetencijas.“

Viceministras pažymi, kad šiuo metu atnaujinant 9-10 klases pilietiškumo ugdymo turinį siekiama, jog jis atspindėtų šios dienos realijas, tokias kaip informaciniai karai ir dezinformacija. Nors [Pilietinės galios indeksu](#) rodikliai Lietuvoje nuolat kyla, bet dar nėra pakankamai aukšti. Neformalusis švietimas yra svarbi pilietiškumo ugdymo dalis, tačiau jis turėtų atspindėti platesnį, ne tik Lietuvos, kontekstą.

Laikas kitokiai pilietiškumo sampratai

„Į pilietiškumą turime žiūrėti kitaip, nei vakar ar prieš dešimt metų“, – mano Vilniaus universiteto Ugdymo mokslų instituto profesorė Lilija Duoblienė. Ji primena, kad pilietiškumo ugdymas Lietuvoje pradėtas tuo metu, kai buvo atkuriamas tautinė valstybė, gaiviamos tradicijos bei demokratiškai pertvarkomos visuomeninės institucijos. Tačiau šiandien susiduriama su skirtingais iššūkiais: migracijos, klimato kaitos, technologijų ir kitomis krizėmis. Koronaviruso pandemija taip pat tapo didžiuliu iššūkiu pilietiškumui, nes gyvename nežinomybės situacijoje.

„Vaikai turi būti paruošti gyventi įvairiose situacijose, mokėti spręsti su nūdienu susijusias problemas, jų nebijoti ir nebėgti nuo jų, o suvokti ir natūraliai priimti tuos iššūkius, juos keičiant, kiek įmanoma, pozityvia linkme, – mano profesorė. – Valstybėms bandant atskirai spręsti problemas pandemijos metu suvokėme,

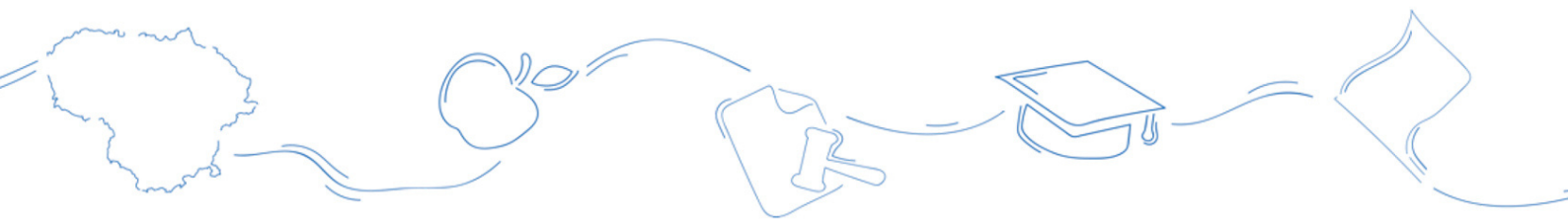
kad jos niekada nebus išspręstos be globalaus konteksto. Tokiu metu į areną išsiveržia jaunimas. Kol mes svarstome, diskutuojame, analizuojame, bandome apibrėžti terminus, jaunimas veikia.

Bet tuo pačiu metu atsiranda problema: ar tikrai mes visi turime būti aktyvūs? O kaip tada su tuo, kuris pasyvus? Ar jis taip pat yra lygiavertis pilietis? Pasyvumas taip pat gali būti pozicija ir nuomonės išraiška. Kaip sako filosofė Rita Šerpytytė, reikia atsisakyti binarinio skirstymo – aktyvus-pasyvus – įvedant trečiąjį dėmenį, kuris padeda nerūšiuoti žmonių, bet suvokti, kad visi gali turėti savo poziciją.

Šios dienos aktyvizmas, kuris yra labai matomas ir įdomus, verčia susimąstyti, ar tik mokytojai moko vaikus pilietiškumo, ar mokiniai taip pat jaučia savo galias ir atsakomybę? Labai svarbi yra socialinės atsakomybės koncepcija, kai tampame atsakingais už gyvąjį pasaulį, gyvūnus, technologijas, dirbtinį protą, kurį mes patys sukūrėme.“

„Ar verta grįžti prie mokytojo autoriteto kėlimo koncepcijos? – klausia L. Duoblienė. – Gal geriau kurti naują koncepciją, kai mokytojas gali sau leisti eiti paskui mokinį į aktyvistų maršą, atsisakydamas hierarchinės pozicijos „aš – mokytojas, aš vedu“. Mokiniai jau šiandien kuria programas kartu su mokytojais, kuriose pastarieji tampa bendradarbiaujančiais tarpininkais ir vadybininkais, o nėra tik „didieji“ autoritetai.

Kai kurie mokslininkai siūlo taikyti mikro politikos principą – mokytojai neturėtų laukti sprendimų iš ministerijos ar kitų institucijų, o galėtų veikti lokaliai. Nebūtina priešintis makro politikai, bet ir nereikia laukti, kol ji „nuleis“ direktyvas.

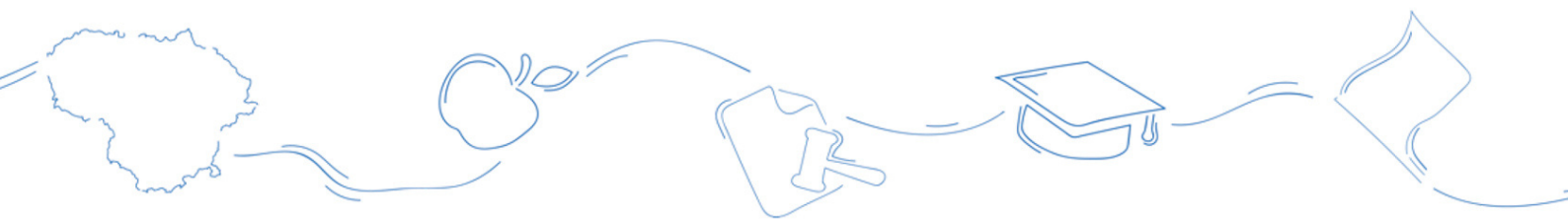
Reikia ieškoti simbiozės tarp mikro ir makro, skatinant mokytojus veikti vietos lygmeniu, tariantis su mokiniais, jų tėvais ar bendruomene. Tai yra savotiškas naujas modelis, kaip gyventi pilietinėje visuomenėje“.

Kalbėdama apie ryšį tarp tautiškumo ir pilietiškumo, L. Duoblienė mato prasmę šiai sąsajai išlikti, kad, nepaisant naujovių, būtų vertinama ir suprantama praeitis. „Tačiau labai sunku apibrėžti, kas yra tie „tautiniai pamatai“. Vienas Lietuvos pradinukų tyrimas atskleidė, kad jų manymu, tautinis Lietuvos maistas yra pica. Reikia išsiaiškinti, kaip tautiškumą suprantame šiandien. Ar Svarą (red. Gabrielius Liaudanskas, grupės G&G Sindikatas įkūrėjas ir lyderis, visuomenininkas, Lietuvos šaulių sąjungos narys) galima laikyti vienu iš tautos šauklių ir patriotų, ar jais gali būti tik tokie žmonės kaip partizanai? Reikia nustoti viską vertinti binarinių opozicijų principu: tautiška-netautiška, globalu-lokalu, gera-bloga. Reikia įsileisti visą spektrą ir matyti daugiau įvairovės“, – teigia profesorė.

Pilietiškumas kaip vertybė

Lietuvos moksleivių sąjungos prezidentė Karolina Pralgauskytė mano, kad pilietiškumo ugdymas Lietuvoje nėra toks kokybiškas, koks galėtų būti.

„Matome didžiulius skirtumus regionuose. Vienur pilietiškumas suprantamas kaip fundamentalių sąvokų išsiaiškinimas, Konstitucijos skaitymas ir panašiai, o kitose mokyklose pilietiškumas suvokiamas kaip sąmoningo, kritiškai mąstančio moksleivio ugdymas, diskutuojama apie globalias problemas, – sako Karolina.

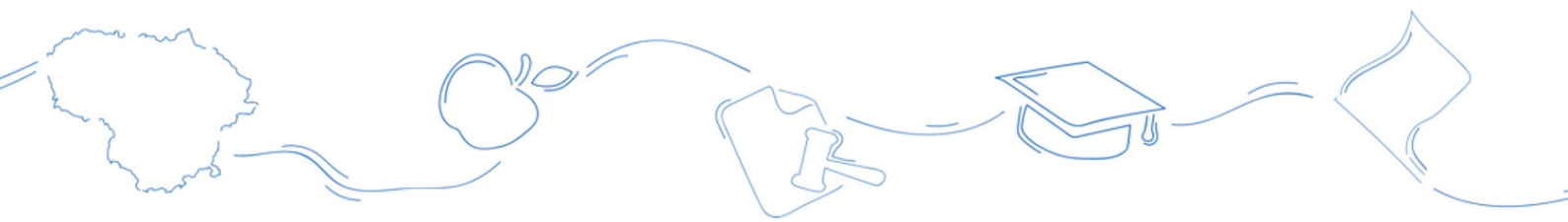

– Labai svarbu kalbėti apie bendruomenę, nes pilietiškumą turi ugdyti ne tik mokytojai, bet visa mokyklos bendruomenė kartu su moksleiviais ir jų tėvais“.

Karolina paminėjo [Geros mokyklos koncepciją](#), kuria siekiama sukurti atvirą ir saugią aplinką, kurioje kiekvienas turi būti išgirstas. Jos nuomone, šią koncepciją būtina aktualizuoti, stengtis, kad tiek mokiniai, tiek mokytojai galėtų kalbėti apie tai, kas jiems svarbu, ugdyti kritinį mąstymą, pasiruošti įvairiems ateities netikėtumams ir iššūkiams.

„Pilietiškumas turi būti suprantamas kaip praktinė veikla. Mokyklose per retai organizuojami debatai ar įvairios simuliacijos – tai, kas moksleiviams yra patrauklu. Jei Lietuvoje pilietiškumą ugdytume kūrybiškiau, naudojant inovatyvius metodus, pasiektume geresnių rezultatų. Nereikia pamiršti savanorystės ir nevyriausybinių organizacijų, kurios gali tinkamai prisidėti prie pilietiškumo ugdymo“, – mano Karolina.

Anot jos, pilietiškumas neturi būti vertinamas pažymiu ar įskaita, nes tai yra labiau vertybinis dalykas. Moksleivių savivalda yra ta veikla, kurioje mokiniai gali išreikšti save, susipažinti su demokratija, atstovavimo svarba. „Nereikia ten eiti „dėl pliusiuko“ ar pažymio, – įsitikinusi Moksleivių sąjungos prezidentė. – Daugeliui mokinių Konstitucijos skaitymas mokykloje yra neįdomus, nes dažnai mokytojai šią veiklą padaro nuobodžia. Tokiu būdu pilietiškumas tampa dalyku, kuriuo moksleiviai nenori domėtis. Jei tai būtų daroma kitomis, labiau patraukliomis formomis, į pilietiškumą jie žiūrėtų kitaip“.

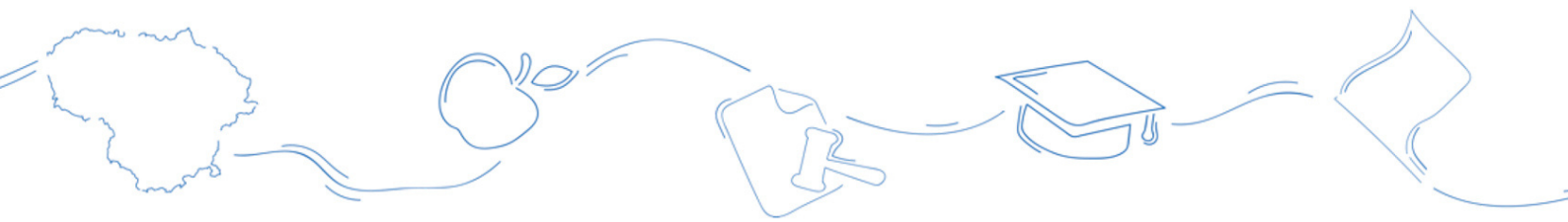
Karolinos nuomone, labai svarbu išgryninti, ko siekiama ugdant moksleivių pilietiškumą: ar išmokdami Konstitucijos straipsnius ir dalyvaudami mokyklos savivaldoje jie savaime tampa pilietiškais, ar vis dėlto svarbiau jiems padėti tapti sąmoningais ir kritiškai mąstančiais piliečiais?

Demokratinės kultūros kompetencijos

Europos Vergelando centras, 2008 m. įkurtas Norvegijos vyriausybės ir Europos Tarybos iniciatyva, siekia stiprinti asmenų ir švietimo įstaigų gebėjimus kuriant ir puoselėjant demokratijos bei žmogaus teisių kultūrą. Centro patarėjos Valentinos Papeikienės nuomone, labai svarbus yra visuminis požiūris į pilietiškumo ugdymą, nes neįmanoma ugdyti pilietiškumo aplinkoje, kurioje nėra pagarbos demokratijai ir žmogaus teisėms.

Visuminis ugdymas reikalauja sisteminio požiūrio ir įvairių institucijų bei asmenų bendradarbiavimo. Demokratinės kultūros kompetencijų įgijimas yra dinamiškas ir niekada nesibaigiantis procesas, todėl žmonės turi plėtoti turimas kompetencijas ir, atsižvelgiant į aplinkos pokyčius, įgyti naujų.

Europos Tarybos kompetencijų modelis numato keturias kompetencijų grupes, kurias būtina ugdyti piliečių veiksmingam dalyvavimui demokratinėje kultūroje ir daugialypėje visuomenėje. Tai ne tik **įgūdžiai, žinios ir supratimas**, bet ir **vertybės** (pagarba žmogaus orumui ir teisėms, kultūrų įvairovei, demokratijai, teisingumui, sąžiningumui ir teisės viršenybei) bei **nuostatos** (atvirumas kultūrinėms, religinėms ir pasaulėžiūros skirtybėms, pagarba ir atsakomybė, pilietinis sąmoningumas, tolerancija neapibrėžtumui).

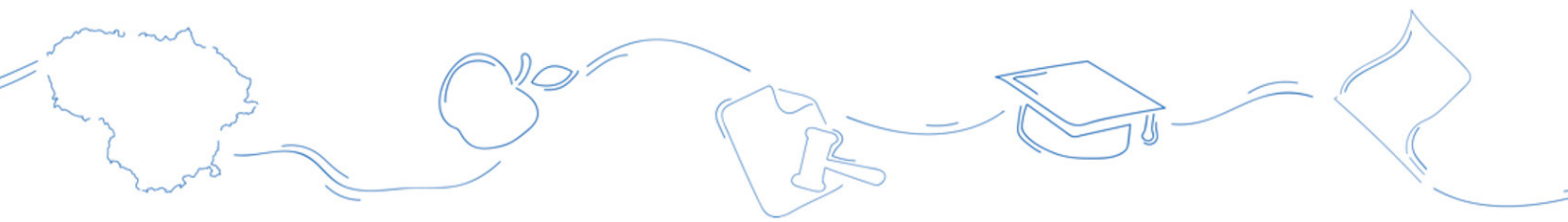

Europos Tarybos [Demokratinio pilietiškumo ugdymo ir žmogaus teisių švietimo chartija](#), kurios nuostatomis Vergelando centras vadovaujasi organizuojant mokymus ir konsultacijas švietimo bendruomenėms, rekomenduoja:

- *Mokymo ir mokymosi praktiką* bei veiklas organizuoti vadovaujantis demokratinėmis ir žmogaus teisių vertybėmis bei principais.
- *Švietimo įstaigų valdyme* skatinti pagarba žmogaus teisėmis grįstas vertybes ir stiprinti besimokančiųjų, švietimo darbuotojų ir suinteresuotųjų šalių, įskaitant tėvus, įgalinimą ir aktyvų jų dalyvavimą.
- *Skatinti plataus masto partnerystę ir bendradarbiavimą*, ypač su NVO ir jaunimo organizacijomis, sukuriant galimybes joms įsitraukti į pilietiškumo ugdymo procesus formaliaje ir neformaliaje ugdyme.

Kaip galima šias nuostatas pritaikyti mokyklose? Valentinos nuomone, privalome mokiniams sudaryti sąlygas reikšti nuomonę jiems rūpimais klausimais mokykloje ir už jos ribų, leisti dalyvauti priimant sprendimus. Pavyzdžiui, dalyvauti klasės diskusijose, mokinių taryboje, tyrimuose, teikti pasiūlymus, atstovauti tikslinėms ir politikos grupėms, daryti pristatymus mokyklos susirinkimuose ir debatų klubuose. Taip pat svarbu užtikrinti ugdymo metodų autentiškumą – kad mokiniai dalyvavimą suprastų kaip jiems suteiktus įgaliojimus ir asmeninę atsakomybę. Siekiant išvengti pseudo dalyvavimo, labai svarbu aiškiai nustatyti dalyviams taikomas sąlygas ir apribojimus.

Žiūrėti [video](#) ir [prezentaciją](#).

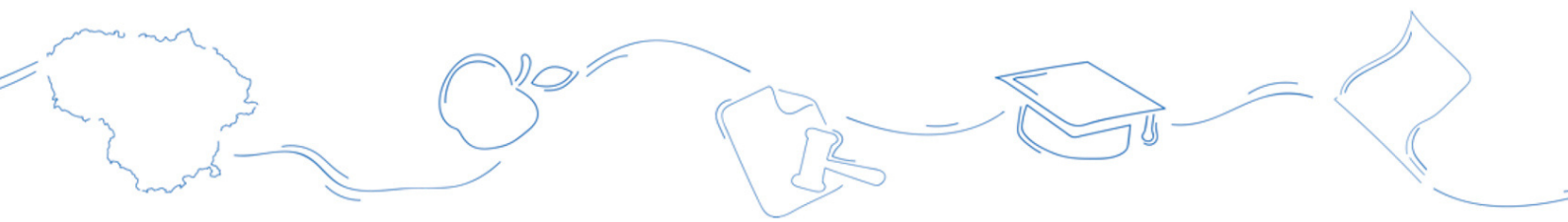
Kitokia pamoka: tarpdisciplininės kompetencijos ir jų integravimas į ugdymo turinį

Europos Vergelando centro programos „Demokratinė mokykla“ koordinatore Khrystyna Chushak ir programos lektorė Natalia Kidalova pademonstravo, kaip bendrosios kompetencijos gali būti integruojamos į ugdymo turinį. Tam jos naudojo [mokymo priemonių rinkinį](#), sukurtą „Demokratinės mokyklos“ programos įgyvendinimo metu, ugdyti Ukrainos 5–9 klasių mokinių demokratines kompetencijas. Rinkinį sudaro daugiau nei 600 mokymo ir mokymosi užduočių, kurias kūrė patys mokytojai.

Khrystynos ir Natalijos nuomone, praktinės užduotys mokiniams yra ypač svarbios, nes vertybinių nuostatų ir įgūdžių neįmanoma įgyti vien tik pasikliaunant tradiciniais mokymo metodais. Jos taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad taikant įvairius darbo metodus svarbu atsižvelgti į jų veiksmingumą.

Ekspertės pristatė [klausimų sąrašą](#), kuris padeda įvertinti, ar demokratinės kultūros (pilietiškumo) kompetencijos yra integruotos į kasdienes mokyklos veiklas, ugdymo ir ugdymosi procesus, ir kaip tinkamai planuoti ugdymo procesą: ar skatinamas dalyvavimas ir mokinių įsitraukimas, organizuojamas darbas grupėse ir mokymasis bendradarbiaujant, kaip vyksta vertinimas ir pan.

Daugiau informacijos ir patarimų, kaip organizuoti mokymo(si) procesą pilietiškumo kompetencijų ugdymui, galima rasti Europos Tarybos Demokratinės Kultūros Kompetencijų Orientacinių Metmenų 3 tomo 2 skyriuje „[DKK ir pedagogika](#)“.

Pilietiškumo kompetencijų ugdymas bendradarbiaujant

Kaune įsikūrusi nevyriausybinė, pelno nesiekianti organizacija „Pasaulio piliečių akademija“ nuo 2014 metų dalyvauja visuomenės kaitos procesuose ir per praktines veiklas skleidžia aktyvaus pilietiškumo ir socialinės gerovės idėjas bei vertybes.

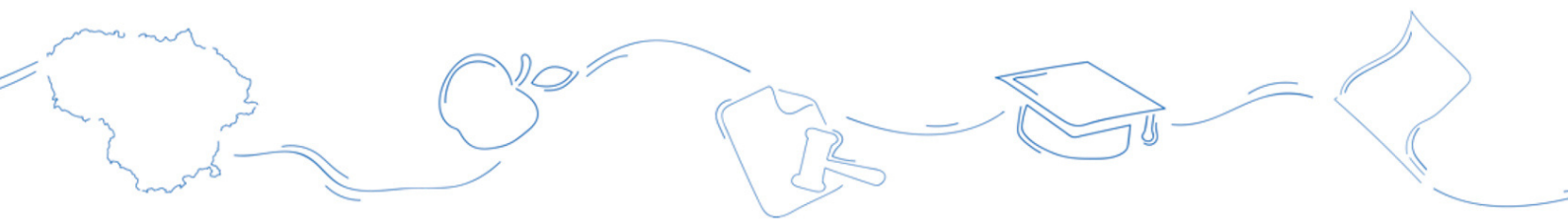
Organizacijos vadovė Indrė Augutienė įsitikinusi, kad pilietiškumo ugdymas yra daugialypė veikla, kurios sėkmingam vykdymui itin svarbus bendradarbiavimas tarp įvairių formalių ir neformalių veikėjų, valstybės ir pilietinės visuomenės.

„Šiandien į pilietiškumą turime pradėti žiūrėti kaip į žymiai platesnę sąvoką, nei tik dalyvavimą mūsų šalies politiniame gyvenime, rinkimuose, politinių pozicijų reiškimą“, – teigia Indrė.

Jos nuomone, Europos Sąjungos Tarybos pilietiškumo kompetencijos (viena iš aštuonių [mokymosi visą gyvenimą kompetencijų](#)) apibrėžimas gerai atspindi nūdienos pilietiškumo suvokimą: „Pilietiškumo kompetencija – tai gebėjimas veikti kaip atsakingam piliečiui ir visapusiškai dalyvauti pilietiniame ir visuomenės gyvenime suprantant socialines, ekonomines, teises ir politines sąvokas ir struktūras, įvykius pasaulyje ir tvarumo aspektus“.

Išskiriamos šios pilietiškumo kompetencijų sudedamosios dalys:

- **Žinios ir supratimas** apie naujausius šalies, Europos ir pasaulio įvykius, socialinius ir politinius judėjimus, tvarias sistemas, klimato kaitą, demografinius pokyčius ir jų priežastis, kultūrinės tapatybes ir įvairovę.

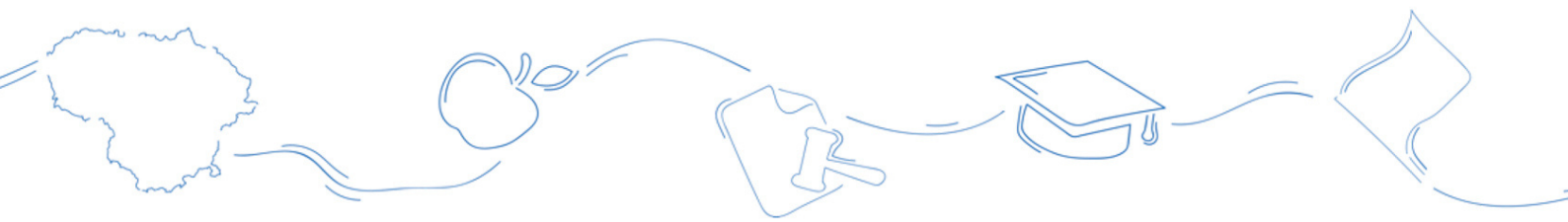

- **Gebėjimai** veiksmingai bendrauti visuomenės labui, kritiškai mąstyti, konstruktyviai spręsti problemas, dalyvauti bendruomenės veikloje ir sprendimų priėmimo, mokėti naudotis žiniasklaidos priemonėmis ir kritiškai jas vertinti.
- **Vertybinės nuostatos:** pagarba žmogaus teisėms, socialinei ir kultūrų įvairovei, lyčių lygybei ir socialinei sanglaudai; darnus gyvenimo būdas; taikos ir nesmurtinės kultūros propagavimas; pagarba kitų privatumui ir atsakomybė už aplinką.

Europos Tarybos demokratinės kultūros ar daugelis kitų pilietiškumo kompetencijų modelių apima panašias transversaliąsias ir tarpasmenines kompetencijas, tokias kaip kritinis mąstymas, problemų sprendimas, dalyvavimas sprendimų priėmimo. Tačiau ES pilietiškumo kompetencijų modelis papildomas žiniomis ir vertybinėmis nuostatomis, susijusiomis su darniu vystymusi, tvarumu, supratimu apie klimato kaitos priežastis ir pasekmes, pagarbą aplinkai ir gyvenimą darnoje su gamta.

„Tam, kad išugdytume pilietiškumą ir jaunam žmogui suteiktume erdvę plėtoti praktines pilietiškumo kompetencijas, jį įgalinti aktyviai veikti darnesnės visuomenės labui, reikia mūsų visų sutelktų pastangų, – įsitikinusi Indrė. – Reikia ieškoti balanso tarp to, ką mes ugdome klasėje, kas vyksta mokyklos bendruomenėje ir kaip pasitelkti bendruomenę už mokyklos ribų“.

Įvertindama sukauptą patirtį įgyvendinant bendrus projektus su Lietuvos mokyklomis ir NVO, Indrė išskiria keturias pilietiškumo ugdymo bendradarbiaujant naudas mokiniams ir jų šeimoms:

- **Užtikrinamas** švietimo paslaugų tęstinumas;
- **Skatinamas** dalyvavimas per popamokinę, projektinę veiklą;
- **Sudaromos** plačios galimybės už mokyklos ribų, leidžiančios mokytis per patirtį ir eksperimentuoti;
- **Teikiama** pagalba auginant sąmoningus, informuotus ir atsakingus piliečius.

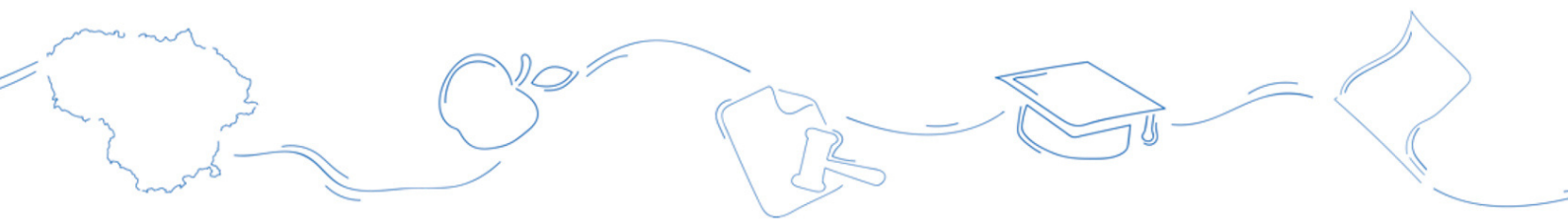
Mokytojams ir mokykloms partnerystė su NVO ir kitais partneriais taip pat kuria pridėtinę vertę, kaip antai:

- **Papildo** formalaus ugdymo turinį įvairiomis naujomis mokymosi veiklomis;
- **Sustiprina** mokykloje mokomas disciplinas praktiniais metodais;
- **Keičia** mokyklos kultūrą;
- **Siūlo** mokymosi galimybes mokytojams;
- **Teikia** ekspertinę ir metodinę pagalbą;
- **Pristato** inovatyvius mokymosi išteklius.

Žiūrėti [video](#) ir [prezentaciją](#).

Formuojamasis vertinimas skatina mokymąsi ir tobulėjimą

Knut Christian Clausen, Flora gimnazijos Norvegijoje direktorius, mano, kad geras klasės valdymas įmanomas tik tada, kai mokytojas atsižvelgia į mokinių poreikius, šiltai ir nuoširdžiai su jais bendrauja ir priima profesionalius sprendimus. Taip pat labai svarbus yra ambicingas, bet tuo pačiu realistiškas požiūris į mokinius. Netinkami sprendimai, susiję su mokinių įvertinimu, gali daryti neigiamą įtaką jų pasitikėjimui savimi ir užkirsti kelią geros mokymosi aplinkos kūrimui.

„Bandymai ir klaidos taip pat yra mokymosi proceso dalis, – įsitikinęs Knut. – Todėl mokiniai turi būti skatinami stengtis, net jei sėkmė nėra garantuota. Mokykla yra atsakinga už tai, kad mokiniai įgytų pasitikėjimą peržengti ribas ir išbandyti sudėtingus dalykus. Vertindami mokinių dalykinę kompetenciją turime suvokti, ką jie žino ir gali, tačiau pagrindinis vertinimo tikslas yra skatinti mokymąsi ir tobulėjimą“.

Norvegijoje tik 8-13 klasių moksleivių pasiekimai vertinami pažymiais. Mokyklose kiekvienam mokiniui priskiriamas „kontaktinis“ mokytojas, kuris yra atsakingas už socialinę-pedagoginę darbą, padeda atlikti praktines užduotis, bendradarbiauja su mokinio šeima. Du kartus per metus organizuojami mokytojo-mokinio ir mokytojo-mokinio-tėvų susitikimai besimokančiojo pasiekimams aptarti. Paskutinėse vidurinės mokyklos klasėse tėvų vaidmuo mažėja, tad susitikimai su jais vyksta tik kartą metuose.

„Tai dalis formuojamojo vertinimo, kai įvertinamos pastangos, atsakomybė ir kūrybingumas, mokiniams padedama susivokti, kuriose srityse jiems reikia labiau pasistengti. Tai nėra vertinama pažymiais, nes siekiama su mokiniais aptarti, kaip jiems sekasi, kokios gali būti jų mokymosi pasekmės jiems ir jų aplinkai, skatinama savianalizė ir siūloma pagalba, jei to reikia“, – sako Knut.

Gimnazijos direktorius pastebi, kad formuojamasis vertinimas yra sudėtingas procesas: Norvegijoje jis tobulinamas jau beveik 15 metų, ir jis dar nėra idealus. Svarbiausias vaidmuo šiame procese tenka mokytojui, kuris mokymosi procesą turi organizuoti taip, kad mokiniai suprastų pamokų tikslus ir sėkmės kriterijus, aktyviai dalyvautų tiek grupėse, tiek individualiai, sugebėtų bendradarbiauti ir mokytis iš kitų mokinių.

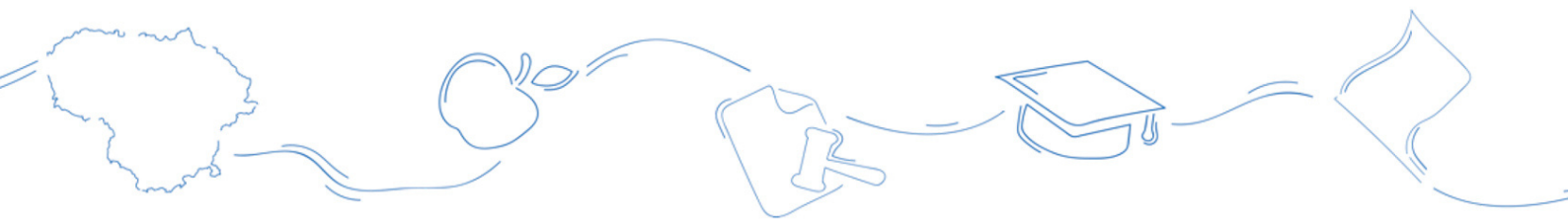

Visų šių pastangų nauda mokytojui – mokiniams skirtas laikas atsiperka vėliau vertinant jų žinias pažymiais.

Norvegijos švietimo įstatymai numato, kad mokykla turi sudaryti sąlygas vaikams ir jaunimui praktiškai mokytis demokratijos. Jie turi pajusti, kad jų balsas yra išgirstas, įgyti demokratinio dalyvavimo kasdieniame gyvenime patirties sprendžiant kasdienes mokyklos problemas tiek pamokų metu, tiek dalyvaujant mokinių savivaldos veikloje. Šios patirtys jiems padeda suvokti, kaip priimami informuoti sprendimai.

Demokratija ir pilietiškumas Norvegijoje yra tarpdisciplininės kompetencijos, įtraukiamos į pagrindinę mokymo programą įvertinus, kokią pridėtinę vertę jos suteikia mokomojo dalyko ugdymams kompetencijoms ir įgyjamoms žinioms. Pavyzdžiui, antrokų norvegų kalbos pamokoje galima aptarti, kaip vaikų vartojami žodžiai gali paveikti kitus, o su septintokais mokytis pokalbiuose išgirsti kitų nuomonę ir pagrįsti savo požiūrį ar analizuoti, kaip jie save pristato socialiniuose tinkluose. Vyresniųjų klasių mokinius galima pradėti mokyti argumentuoti ir diskusijose vartoti retoriką, kritiškai vertinti informacijos šaltinius ir ugdyti pagarbą tautinių mažumų kalbinėms teisėms.

Pilietinio ugdymo ir socialinių mokslų pamokose Norvegijoje su antrokais kalbama apie tai, kodėl žmonės turi skirtingas nuomones, kad egzistuoja įvairių sandarų šeimos, o tautinių ar kitų bendruomenių tradicijos yra skirtingos. Mokiniai supažindinami su vaikų teisėmis Norvegijoje ir kitose šalyse, paaiškinant, ką jie gali padaryti, jei šios teisės yra pažeidžiamos.

Su septintokais svarstoma, kodėl kyla konfliktai, ir kaip asmuo ar visuomenė gali juos valdyti, aptariamas žmonių poreikis būti savimi ir priklausyti bendruomenei, diskutuojama, ką lygios galimybės reiškia demokratijai, kaip kovoti su išankstinėmis nuostatomis, rasizmu ir diskriminacija.

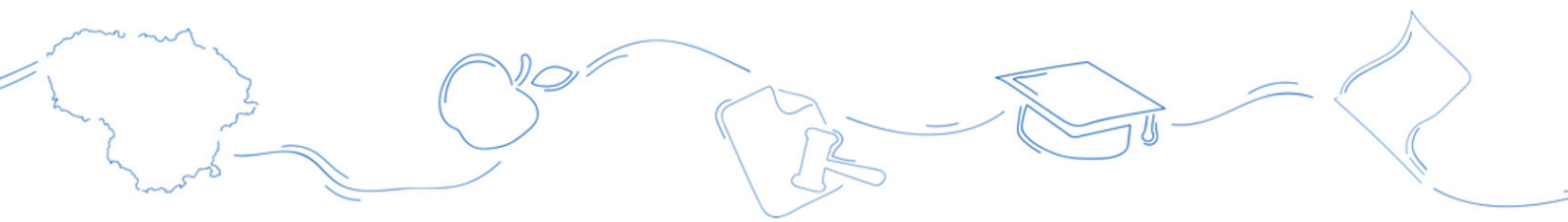
Žiūrėti [video](#) ir [prezentaciją](#).

Pilietiškumo ugdymo integravimas: viskas siejasi su viskuo

Emilija Sakadolskienė, Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto dėstytoja ir Lietuvos švietimo tarybos narė, įsitikinusi, kad pilietiškumas negali būti atsietas nuo kultūros ir išsilavinimo.

Ji mano, kad švietimo tikslas nėra vien paruošti vaiką darbo rinkai ar parengti egzaminams įstoti į aukštąją mokyklą: „Tie dalykai yra svarbūs, tačiau mes turime ugdyti įvairių tipų raštingumą, mokyti vaikus formuluoti savo problemas ir ieškoti būdų jas spręsti. Esame dalis bendruomenės, todėl pilietiškumo sandas yra labai svarbus, bet jis turi dalyvauti visame mūsų gyvenimo kontekste. Meilė Lukšienė, kurdama naują švietimo koncepciją prieš 30 metų, labai aiškiai supynė asmens, socialinę ir kultūrinę erdves kaip neatskiriamus dalykus. Tačiau mes praradome tą kultūrinę erdvę.“

Dėstytojos nuomone, kompetencijų ugdymas turi būti holistiškas ir integruotas: „Suomiai tai vadina fenomenais grįstu ugdymu, kai mes žvelgiame į tam tikrą temą, fenomeną ar problemą ir bandom iš įvairių kampų ją spręsti ir vertinti ne tik per siaurą vieno dalyko prizmę, bet integruojant visus dalykus.“

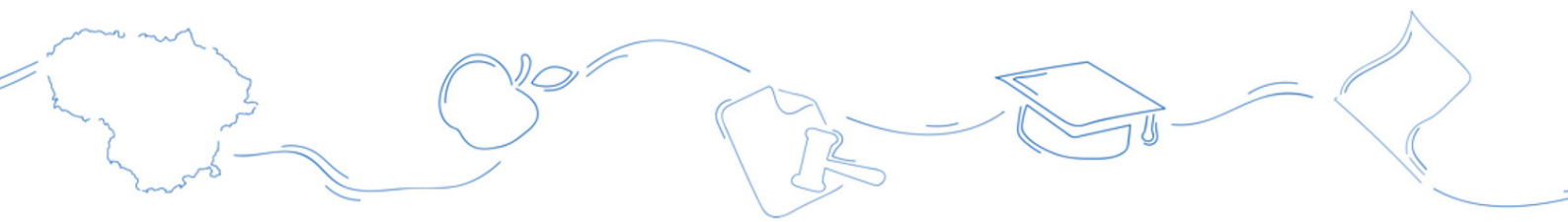

Kompetencijomis grįstas ugdymas yra integruoto ugdymo pagrindas. Keičiasi ugdymo sistemos akcentai: nuo žinių einama prie kompetencijų ugdymo, nes tampa svarbu ne tik ką žmogus žino, bet ir kaip šiomis žiniomis geba naudotis“.

Mokymo programa nebus sėkminga, jei nesuvoksime, jog ugdome žmogų ar besimokantįjį, o ne matematiką, muziką ar chemiką. Gyvenimas yra labiau integruotas nei mokykloje: mes nemąstome kaip matematikai nuo 9 iki 10 valandos, kaip muzikai nuo 10 iki 11, kaip chemikai nuo 11, po to ilsimės, o nuo 13 valandos pradedame galvoti kaip kalbininkai. Tai yra dirbtiniai konstruktai, kurie iš tikrųjų trukdo vaikams suprasti, kaip problemą spręsti įtraukiant viską. Net verslas ir pramonė mums sako, kad šiandienos problemas mes sprendžiame ne vieno mokomojo dalyko pagrindu, o integruojant vertybines kompetencijas ir visų dalykų žinias“.

Emilija mano, kad svarbu pradėti kalbėti apie esminius dalykus, taip vadinamas „didžiąsias idėjas“, ir atsisakyti periferinių dalykų, nes visų pageidavimų neįmanoma įtraukti į mokyklų programas. „Kai mokome vaikus atsietai, neintegruotai, tas tipiškas šeštoko ar septintoko klausimas „O kam man to reikia?“ neturi atsakymų. Kai mes parodome prasmę ir sąsajas, kodėl mes mokomės tų dalykų, dingsta tie tipiniai paauglio klausimai,“ – sako dėstytoja.

Integruotą požiūrį skatina ir tai, kad dabar kuriamos programos pateikia tik 70% ugdymo turinio, tikintis, jog mokytojai, atsižvelgdami į mokinių poreikius ir interesus, bendruomenės ir krašto aktualijas, sukurs likusius 30% programos.

Siekiamo, kad mokytojas būtų ne tik tipiškas vykdytojas – dar iš sovietmečio ateinantis įprotis „išeiti“ vadovėlių ar programą – bet kad jis būtų ir sprendimų priėmėjas, ir kūrėjas.

“Jei mokymo programa kuriama dešimtmečiui, neįmanoma numatyti Lietuvos aktualijų už dešimties ar net penkių metų, – teigia E. Sakadolskienė. – Taigi, mes tikimės, kad pedagogas pats sugalvos, apie ką reikia kalbėti su mokiniais, kad būtų aktualizuotas ugdymo turinys, susietas ne tik su vietos bendruomenės, miestelio ar kaimo, bet ir visos Lietuvos, Europos ir pasaulio aktualijomis.

Negalime mąstyti „stalčiukais“: tradicinės programos konstruojamos galvojant, kad viena įgyta kompetencija ar įgūdis persikels į kitas gyvenimo sferas. Tačiau tyrimai rodo, kad taip nėra. Jeigu mes netiesiame tiesioginio tilto tarp vieno ir kito reiškinių, mokiniai, net ir studentai ar suaugę žmonės, nepadarą tų jungčių. Taigi, neužkraukite prasminių ryšių ieškojimo tiems, kurie mokosi, bet padėkime jiems rasti tuos dalykus“.

Žiūrėkite [video](#) ir [prezentaciją](#).

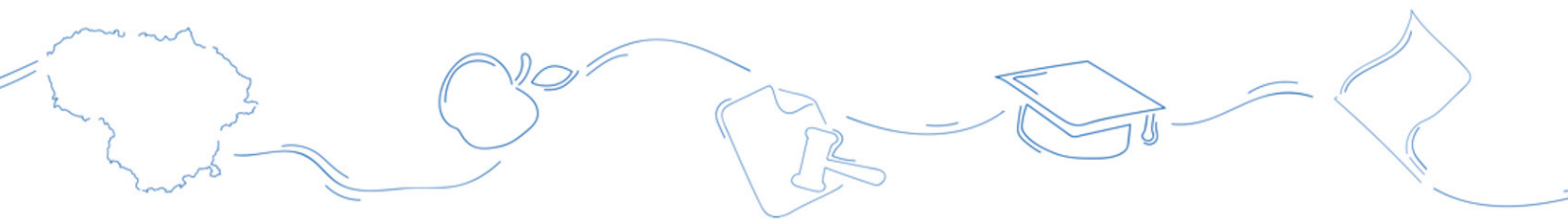
GEROJI PRAKTIKA LIETUVOJE

Demokratinė mokykla: pilietiškumo ugdymas nuo mažens

Nuo 2015 m. Vilniuje veikiančios [Demokratinės mokyklos](#) įkūrėjai įsitikinę, kad pilietiškumą reikia pradėti ugdyti nuo pat mažens, pradedant nuo pagarbaus ir lygiaverčio santykio tarp mokinio ir mokytojo, bendrai kuriant bendruomenei aktualius susitarimus ir taisykles bei sprendžiant problemas. Todėl vaikai šioje mokykloje yra aktyvūs sprendimų priėmimo dalyviai, o pilietiškumas ugdomas per praktinę kasdienę veiklą, naudojant keturias demokratinio ugdymo praktikas:

- **Individualūs pokalbiai:** Reguliarių klasės mokytojo pokalbių su kiekvienu mokiniu metu aptariama, kaip mokinsys jaučiasi mokykloje, kaip sutaria su klasės draugais ir mokytojais, kas patinka ir ką norėtųsi pakeisti mokykloje ir pan.
- **Klasės susirinkimas:** Temas ir svarstyti problemas gali pasiūlyti kiekvienas mokinsys, jos pristatomos ir detaliai išdiskutuojamos.
- **Mokyklos susirinkimai:** Jų metu sprendžiami įvairūs klausimai, o vaikai ir suaugusieji turi po vieną balsą nepriklausomai nuo jų amžiaus ar statuso. Taip vaikai realiai dalyvauja valdant mokyklą, labiau pasitiki savimi, yra lygiaverčiai bendruomenės nariai.
- **Teisingumo komitetas:** Šios praktikos tikslas – su mokiniais pasidalinti konfliktų sprendimų atsakomybe, įprastai tenkančia mokytojams ir administracijai. Į komitetą, kurio sudėtyje yra ir mokytojai, ir mokiniai, gali kreiptis kiekvienas mokinsys ne tik dėl kitų vaikų, bet ir mokytojų ar administracijos atstovų veiksmų.

Žiūrėti [prezentaciją](#).

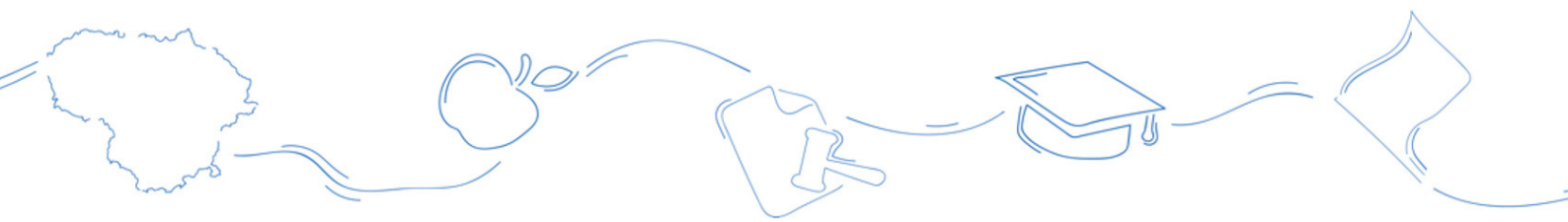
Žinau, ką renku: pilietiškumo ugdymas per patirtį

Politikos stebėsenos tinklas „[Žinau, ką renku](#)“ siekia užtikrinti Lietuvos politikų atskaitingumą rinkėjams ir skatina piliečius sąmoningai dalyvauti viešajame gyvenime ne tik prieš rinkimus, bet ir po jų. 2014 m. įkurtos iniciatyvos veikloje dalyvauja jauni žmonės iš įvairių Lietuvos vietovių. Prieš rinkimus į Seimą, Europos Parlamentą ir savivaldybes jie organizuoja debatus tarp kandidatų, o po rinkimų – viešas diskusijas su išrinktaisiais politikais ir jų ataskaitas rinkėjams.

Tinklas taip pat užsiima ir edukacine veikla jaunimui padėti pasirengti debatams ir susitikimams su politikais ar net siekiant politiko karjeros. Ši veikla įgyvendinama žaidimų ir simuliacijų formomis, pavyzdžiui, kaip ir ką turi kalbėti tobulas kandidatas, diskutuojama jaunimui svarbiausiomis temomis simuliuojant rinkiminius debatus, savivaldos, Seimo ar Europos Parlamento veiklas.

„Pagrindinė iniciatyvos idėja buvo paskatinti jaunus žmones spręsti jaunimo rinkiminio, politinio ir pilietinio pasyvumo problemą, – „Žinau, ką renku“ projekto atsiradimo istoriją aiškina jo koordinatore Aušrinė Diržinskaitė. – Viskas prasidėjo kaip iniciatyva „iš apačios“, susibūrus draugams, kurie prieš tai kartu dalyvavo kituose projektuose. Tada tai atrodė kaip pokštas – ar jaunas žmogus gali pradėti kalbėtis su politikais ir iš jų ko nors reikalauti? Tas pokštas išaugo į funkcionuojančią politikos stebėsenos platformą, veikiančią visoje Lietuvoje, kurioje nėra aiškių vadovų ar prezidentų. Viskas vyksta organiškai“.

Žiūrėti [prezentaciją](#).

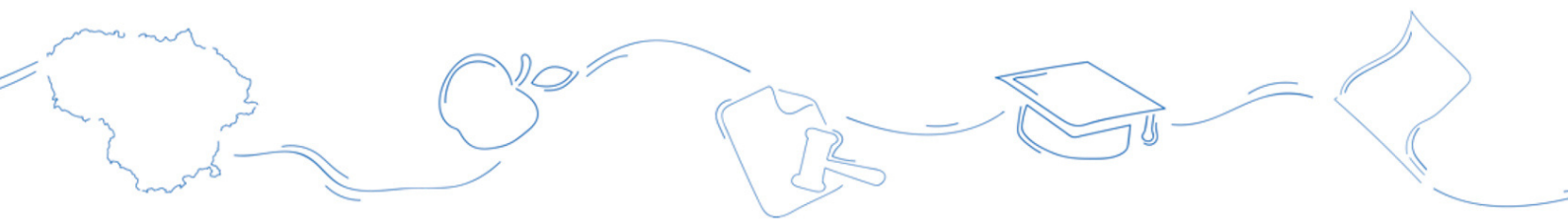
Vaikų darželis „Nendré”: telkianti jėga bendruomenės iššūkiams spręsti

1998 m. Vilniaus Šnipiškių mikrorajone įkurtas [nevalstybinis vaikų darželis „Nendré“](#) yra viena pirmųjų ugdymo įstaigų Lietuvoje, pradėjusių taikyti lygių galimybių metodiką.

„Viskas prasidėjo 1995 m., kai aktyvios rajono moterys susibūrė padėti vaikams, kurie po pamokų visą laiką praleisdavo gatvėje. Toks laisvalaikis neatrodė tinkamas, nemažai tų vaikų susidurdavo su badu, alkio ir nepriežiūra. Todėl moterys pradėjo juos globoti ir maitinti, duodavo šiltų drabužių“, – prisiminė Edita. – 1998 m. moterų keliai susikirto su Suomijos Alando salų [„Taikos institutu“](#) ir [„Emmous Aland“](#) labdaros ir paramos organizacija, kurių atstovai greitai suprato, kad moterų vykdoma veikla yra tik trumpalaikė pagalba vaikams, o ne tvarus sprendimas. Taip buvo įsteigta „Nendré“. Vadinamės vaikų darželiu, bet šia veikla neapsiribojame: veikia moksleivių dienos grupė, teikiamos socialinės paslaugos ir konsultacijos šeimoms, organizuojama užimtumo veikla“.

Vadovaujantis demokratijos principais, darželyje ir dienos centre ugdomi skirtingų polinkių, poreikių ir gebėjimų, įvairių tautybių (migrantų ir pabėgėlių) vaikai iš skirtingos socialinės aplinkos ir įvairios sudėties šeimų. Organizuodamas įvairias veiklas, „Nendrės“ kolektyvas siekia skatinti kūrybišką ir išankstinių nuostatų bei stereotipų neribojamą vaikų pasirinkimą ir mąstymą.

Edita prisiminė, kad iš suomių partnerių atėjusios lygių galimybių idėjos sunkiai skynėsi kelią Lietuvoje, nes buvo sunku suprasti, kas tai yra ir kokia jų nauda.

„Metams bėgant suvokėme, kad labai svarbu šviesti ne tik vaikus, bet ir jų tėvus, senelius ir kitus šeimos narius. Todėl pradėjome juos kviesti į seminarus ir diskusijas apie lygias galimybes.

Bendradarbiaudami su Lygių galimybių plėtros centru ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba pasiekėme gerų rezultatų: dabar pas mus ateinantiems klientams nuostabos nebekelia nei lygios galimybės, nei tai, kad mūsų bendruomenėje vietą randa pabėgėliai ar mažumų vaikai, daugiavaikės šeimos ir patys įvairiausi žmonės. Įvairovė yra didžiulis plusas mokytis vieniems iš kitų. Įtraukėme ir Šnipiškių bendruomenę į mūsų neformalias diskusijas ir seminarus, kviečiame juos pasidalinti nuomonėmis ir įžvalgomis. Dabar savo bendradarbiavimo su bendruomenėmis ir lygių galimybių perteikimo vaikams patirtimi dalijamės su kitomis organizacijomis“.

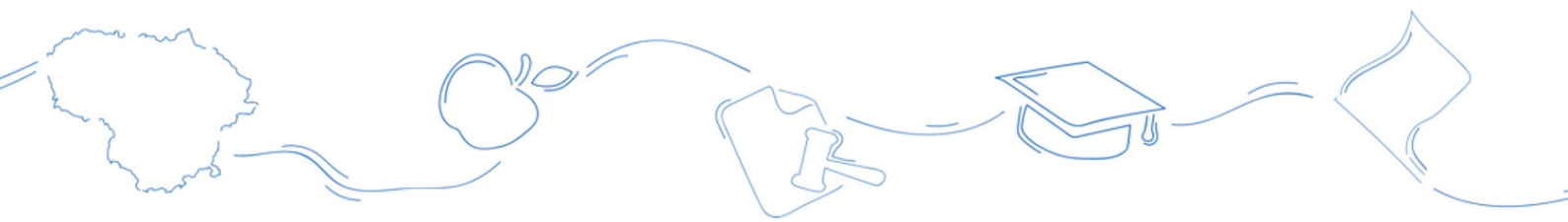
Radviliškio Lizdeikos gimnazija: bendradarbiavimo nauda formaliajame ugdyme

Įgyvendinant Europos Komisijos remiamą projektą „Global Education Goes Local“ ir bendradarbiaujant su „Pasaulio piliečių akademija“, [Lizdeikos gimnazijoje](#) buvo organizuotos globaliojo švietimo veiklos, supažindinančios su Darnaus vystymosi tikslais ir globaliojo pilietiškumo svarba.

Gimnazijos informacinių technologijų mokytoja Jolanta Kvedarienė pabrėžia, kad sėkmingą projekto įgyvendinimą padėjo užtikrinti tai, jog projekte dalyvavo kitos dvi organizacijos iš Radviliškio, su kuriomis buvo glaudžiai bendradarbiaujama. Kitas labai svarbus akcentas – į projekto veiklas buvo įtraukta mokyklos ir miesto bendruomenė. Mokytoja paminėjo keletą iš veiklų, kurios buvo įgyvendintos tris metus trukusio projekto metu:

- **Antrinių žaliavų panaudojimas.** Technologijų pamokose mokiniai gamino įvairius dalykus iš antrinių žaliavų, keli sukurti darbai dalyvavo Lietuvos ir tarptautiniuose konkursuose, o mokinių sukurtas vokas dabar naudojamas siunčiant mokyklos administracijos korespondenciją. Kartu su tėvais buvo organizuotas forumo teatro spektaklis, o Radviliškio bendruomenei buvo sukurta speciali Instagram paskyra „Green Radviliskis“.
- **Mokomuosius dalykus integruojančios veiklos:** Globalaus švietimo savaitės metu organizuotos veiklos greitosios mados tema: IT pamokose mokiniai tikrino, kiek ir kokių daiktų jei turi savo spintose, naudojant SmartArt schemą, rusų kalbos pamokose mokėsi aprangos detalių pavadinimų, o geografijos pamokose diskutavo apie greitajai madai naudojamus išteklius; organizuotas Advento vakaras su tėvais apie sąžiningą prekybą, ekologinius papuošimus ir tradicijas (tikyba, technologijos, ekonomika); surengtos kūrybinės dirbtuvės su Trečiojo amžiaus universiteto bendruomene (dailė ir technologijos) ir kt.
- **Kasmetiniai Žali vakarai,** kuriuose dalyvauja ne tik mokyklos bendruomenė, bet ir tėvai, kartu gamindami sveikatingas ir ekologiškas vaišes bei atlikdami „žalius“ muzikinius kūrinius.
- **Darnaus vystymosi tikslų medžioklė.** Mokinių komandos turėjo susieti 17 darnaus vystymosi tikslus su Radviliškyje esančiomis organizacijomis ir objektais, juos surasti ir nusifotografuoti. Septynių kilometrų maršrutą mokiniai galėjo keliauti pėsčiomis ar dviračiais.

Mokytojos nuomone, reikiamam turiniui perteikti labai svarbu naudoti mokiniams priimtinas ugdymo formas. Pavyzdžiui, diskutuojant sunkiomis ir aktualiomis temomis (patyčios, vartotojiškumas ir pan.), galima integruoti populiariosios jaunimo kultūros elementus, tokius kaip memai, komiksai, avatarai ir kt.

„Taip pat labai svarbu pasidalinti sukurtais dalykais, dalyvauti konkursuose ir renginiuose už mokyklos ribų, nes tai parodo mokiniams, kad ne tik mes šiais dalykais domimės. Jiems tai suteikia pasitikėjimo, – įsitikinusi mokytoja. – Visos šios bendradarbiavimo veiklos padėjo geriau suprasti, ką ir kaip mokyti, bei puoselėti pedagoginį profesinį kapitalą, kurio dėka mokytojai padeda vieni kitiems tobulėti. O svarbiausia – burtis į bendruomenę ir ją puoselėti“.

Žiūrėti [prezentaciją](#).

Projektą remia Aktyvių piliečių fondas, finansuojamas Europos ekonominės erdvės (EEE) ir Norvegijos finansinių mechanizmų.

